

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Humanitaar- ja sotsiaalinete õpetamine põhikoolis õppekava

Marleen Krill ja Marie-Helene Saaver
ABIÕPETAJATE TEGEVUSED KAASAVA HARIDUSE RAKENDUMISE TOETAJATENA
JA ETTEPANEKUD KAASAVA HARIDUSE PAREMAKS RAKENDUMISEKS
Bakalaureusetöö

Juhendaja: kaasprofessor Liina Lepp

Tartu 2024

Kokkuvõte

Abiõpetajate tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena ja ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks

Abiõpetajate tuge kasutatakse tuge vajavate õpilaste toetamiseks üha rohkem. Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada üldhariduskoolide abiõpetajate tegevused kaasava hariduse toetajatena ning ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks. Selleks viidi üheteistkümne abiõpetajaga läbi poolstruktureeritud intervjuud. Andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodil. Uuringust selgus, et abiõpetajate tegevused hõlmavad klassisiseseid ja -väliseid tegevusi õpilaste toetamiseks, koolisisestest ja -välistest tegevustest osalemist, lastevanematele toe pakkumist. Ettepanekuid kaasava hariduse paremaks rakendumiseks tehti seoses ressursside suurendamise ja spetsialistide ning abiõpetajate pädevusega, koostöö parandamisega, õpetajate ning tugispetsialistide esma- ja täiendusõppe täiustamisega, õppevahendite ja -meetodite parandamise ning täiendamisega ja kaasava hariduse teavitustöö ning kajastusega.

Võtmesõnad: abiõpetaja tegevused, kaasav haridus, tuge vajavad õpilased

Abstract

Assistant teachers' activities as supporters of the implementation of inclusive education and suggestions for better implementation of inclusive education

The support of assistant teachers is increasingly used to support students who need support. The aim of the bachelor thesis was to find out about the activities of people who work or have worked as assistant teachers in general education schools as supporters of inclusive education and their recommendations for better implementation of inclusive education. Eleven assistant teachers were interviewed using semi-structured interviews and qualitative inductive content analysis was used for data analysis. The study identified various supportive activities, including in-class and out-of-class student support, involvement in school and extracurricular activities, and parental assistance. Recommendations for enhancing inclusive education include improving resources, specialist competence, cooperation, educator training, teaching methods and expanding outreach.

Keywords: assistant teacher activities, inclusive education, students in need of support

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
1. Teoreetiline ülevaade.....	4
1.1 Kaasava hariduse tähendus ja rakendumine.....	4
1.2 Abiõpetajad ja nende roll kaasavas hariduses.....	6
2. Metoodika.....	7
2.1 Valim.....	7
2.2 Andmekogumine.....	8
2.3 Andmeanalüüs.....	9
3. Tulemused.....	9
3.1 Abiõpetajate tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena.....	9
3.2 Abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks.....	12
4. Arutelu.....	16
Tänuõnad.....	18
Autorsuse kinnitus.....	19
Kasutatud kirjandus.....	20
Lisad	
Lisa 1. Uurimuses osalenud abiõpetajate taustaandmed	
Lisa 2. Pöördumiskiri	
Lisa 3. Intervjuu kava	
Lisa 4. Kodeerimise ja kategoriseerimise näited	

Sissejuhatus

Kaasava hariduse rakendamine tähendab seda, et igale õpilasele peaks võimaldama hariduskorralduse vastavalt tema võimetele ja vajadustele (Haridus- ja Noorteamet, 2023). Kaasava hariduse põhimõte on see, et õpilaste individuaalsetest vajadustest lähtuvalt tagatakse koostöös õpetajate, tugispetsialistide, abiõpetajate ja teiste spetsialistidega õpilasele võimetekohane õpe ja vajalik tugi (Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus [PGS], 2010). Õpingute vältel võib igal õpilasel tekkida vajadus täiendava toe järele (Haridus- ja Teadusministeerium [HTM], 2024a). Tuge vajavale õpilasele pakutakse tema vajadusest lähtuvalt üldist, tõhustatud või erituge, tehes muudatusi tema õppekorralduses ning rakendades vajadusel tugispetsialistide teenust (HTM, 2024a).

Tuge vajavate õpilaste õpetamiseks on tarvis spetsiifilisi teadmisi, mistõttu on nõudlus tugispetsialistide ja abiõpetajate järele suur (Paulus, 2019). Õpetajaid koolitavad või nõustavad spetsialistid on väljendanud, et tuge vajavate õpilastega tegelemisel on baastadmised eripedagoogilistest oskustest väga tähtsad (Kivirand *et al.*, 2020). Nõuded abiõpetajate ettevalmistusele on varieeruvad, piisab nii sellest, et on olemas eelnev kogemus lastega töötamisel, kuid mõnikord nõutakse abiõpetajatelt pedagoogilist või eripedagoogilist haridust (Traumann, 2022). Tafenau ja Pajumägi (2023) läbi viidud uuringus toodi välja, et toetussüsteemi arendamiseks peaks abiõpetajatel olema olema pedagoogiline ettevalmistus, sest nad töötavad enamasti lastega, kel on hariduslikud erivajadused.

Abiõpetajate tuge kasutatakse tavaklassides tuge vajavate laste toetamiseks järjest rohkem (Räis *et al.*, 2016) ning abiõpetajatel on hariduslike erivajadustega õpilaste õppe koordinaatorite (edaspidi HEVKO või HEV koordinaator) hinnangutel suur roll tuge vajavate õpilaste abistamisel (Traumann, 2022). Aineõpetajatel on igapäevaselt palju tööülesandeid, piisava personali puudumine ja sellest tulenev suur töökoormus võivad viia läbipõlemiseni ning töökohalt lahkumiseni (Blöchliger, 2017). Halikova (2023) uuringus selgus, et abiõpetajad on suureks abiks õpetajatele, kes tunnevad, et suure klassi ees on keeruline iga õpilasega individuaalselt tegeleda. Vastupidiselt on aga selgitatud, et ebakompetentsed abiõpetajad võivad õpetajale aitamise asemel hoopis rohkem tööd juurde tuua (Õmblus, 2018).

Kokkuvõtvalt on varasemas uuringus (Traumann, 2022) leitud näiteks seda, et HEVKO-de hinnangutel on abiõpetajatel suur roll tuge vajavate õpilaste abistamisel. Samas on toodud välja, et mõningatel juhtudel jääb abiõpetajate pedagoogiline ettevalmistus puudulikuks

(Tafenau & Pajumägi, 2023). Lisaks on õpetajad väljendanud, et ebakompetentsed abiõpetajad võivad sujuvat tööd klassiruumis hoopis takistada (Õmblus, 2018). Samas on Räs jt (2016) läbiviidud uurimuses selgunud, et õpetajate hinnangul oleksid võinud eriklassi paigutatud õpilased jätkata õppimist tavaklassis, kui õpetajal oleks olnud abiõpetaja tugi. Seega on nõudlus abiõpetajate järele kaasava hariduse rakendamiseks suur, kuid siiski ei ole autoritele teadaolevalt uurimusi selle kohta, milliste tegevuste kaudu abiõpetajad kaasava hariduse rakendumisse panustavad. Lisaks töötavad abiõpetajad sageli tuge vajavate õpilastega, seega annab uurimus väärtuslikku informatsiooni selle kohta, millised on abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 Kaasava hariduse tähendus ja rakendumine

Üldiselt seatakse eesmärgiks kaasava hariduskorraldusega suurendada õpilaste võimalusi aktiivselt ühiskonnaelus osaleda (European Agency for..., 2023). Eelkõige tähendab kaasav haridus, et igal inimesel on õigus kvaliteetsele haridusele (HTM, 2024a). Lisaks hõlmab kaasav haridus seda, et iga õpilase individuaalsete vajaduste ja võimetega arvestatakse tema elukohajärgses koolis ning talle tagatakse tugisüsteemide olemasolu (HTM, 2024a). Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (2010) järgi on loodud tuge vajavale õpilasele võimalused õppida nii tavakooli tavaklassides, tavakooli eriklassides kui ka erikoolides.

Eesti põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010) on seadusest tulenev kaasava hariduse rakendamise kohustus olemas juba 2010. aastast, kuid selle rakendamine toob senini esile erinevaid väljakutseid. Näiteks ei ole kaasava hariduse rakendamiseks praegused süsteemid piisavad, on puudu erivajadustega õpilasi toetav terviklahendus (HTM, 2021). Haridusvaldkonna arengukavas on aastaks 2035 seatud eesmärgiks, et õppekavade sisu ja rakendamine oleks kooskõlas kaasava haridusega ning et kvaliteetne, kaasav ja õpilastele võimetekohane haridus oleks kättesaadav kõigile (HTM, 2021). Eesti tugisüsteemides puudub aga piisav ressurss abiõpetajaid ja tugispetsialiste, puuduvad ka tugiteenuse osutamiseks selged protseduurid ja suunised. Samuti on tuge vajavatel õpilastel raskusi kohastele õppematerjalidele ja õppevahenditele ligipääsuga (Aleksandrova, 2023).

Kaasava hariduse rakendamine nõuab mitmete hariduslike tavade ja mõtteviiside muutmist. Nõudlus kaasava hariduse järele on tekitanud pingeid erinevate hariduslike osapoolte

vahel, sest see muudab varasemat tava, mille kohaselt eraldati tuge vajavaid õpilasi klassiruumist (Arcidiacono & Baucal, 2020). Tihtipeale mõeldakse kaasamise all vaid erivajadustega tegelemist (Messiou, 2016), kuid tuleb arvestada ka sellega, et lisatoe vajadus on iga õpilase puhul erinev, seega nõuab kaasav hariduskorraldus kooli personalilt tavapärasest erineva õpikäitumise mõistmist ja austamist (Fomotskin, 2021). Selleks, et hinnata õpilase olukorda ning planeerida tema toetamist, peavad olema kaasatud ka tugispetsialistid ning tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistid (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Kuna kõiki erinevaid tuge vajavate õpilastega seotud olukordi on raske ette näha, peaks tavakoolidel olema tihe koostöö Rajaleidja ehk õppenõustamiskeskuse spetsialistidega, et tagada kiire ligipääs ekspertide teadmistele ja oskustele. Rajaleidja järgib kaasava hariduse põhimõtteid, mis tähendab, et nõustamisprotsessi käigus keskendutakse õpilase erisustele ning selgitatakse välja, millist tuge vajab õpilane toimetuleku parandamiseks (Räis *et al.*, 2016).

Üldharidust omandavad õpilased võivad erinevatel põhjustel saada lühiajalist või alalist toetust võimetekohaste õpitulemuste saavutamiseks. Tulenevalt toe vajadusest on võimalik õpilasele rakendada kolme liiki tuge: üldist, tõhustatud ja erituge (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Kui õpilasel tekib raskusi koolikohustuse täitmisel või mahajäämus õpitulemuste saavutamisel, pakub kool üldist tuge, mis hõlmab endas individuaalset lisajuhendamist, tugispetsialistide kättesaadavust ning vajadusel õpiabitundide korraldamist individuaalselt või rühmas (PGS, 2010). Õpilase üldise toe vajadus võib olla tingitud ajutisest õpiraskusest, näiteks kirjutamis- või lugemisraskusest ja arvutamisraskusest, samuti käitumisprobleemidest, õppekeelest erinevast kodusest keelest ja andekusest (Serbak, 2019). Kui üldine tugi ei ole piisav, võib õpilasele rakendada koolivälise nõustamismeeskonna soovitusi arvesse võttes tõhustatud tuge või erituge (PGS, 2010). Tõhustatud tuge rakendatakse õpilastele, kes vajavad seda pikaajaliste õpiraskuste, psüühika- ja käitumishäirete või muu tervises seisundi ning puude tõttu (PGS, 2010). Tõhustatud tuge vajavatele õpilastele tagatakse näiteks õpe eriklassis, tugispetsialistide teenus, individuaalne õppekava ja pidev individuaalne tugi klassis toimuva õppetöö ajal (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Erituge rakendatakse õpilastele, kellel on rasked ja püsivad psüühikahäired või intellekti-, meele- ning liitpuuded (PGS, 2010). Sellised õpilased vajavad puudespetsiifilist õppekorraldust ja pidevat tugispetsialistide tuge, mis hõlmab ka sotsiaal- ja tervishoiuteenuseid (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Käesolevas uurimistöös kasutatakse läbivalt tuge vajava õpilase mõistet, et kirjeldada õpilasi, kellele rakendatakse üld-, tõhustatud- või erituge.

Õpilastele eduelamuste pakkumiseks kaasava hariduskorralduse rakendamisel on oluline kasutada tõhusaid õpetamise meetodeid (Kivirand *et al.*, 2020). On leitud, et enamasti suudavad õpilased kaasavas klassiruumis edukalt osaleda, kui õppetöö on tõhus ning õpetajad arvestavad nende arusaamu, oskusi ja teadmisi (Broderick *et al.*, 2005). Kõige levinumaks kaasava hariduse meetodiks on otseselt erivajadusega õpilasele suunatud individualiseeritud õpetamine, mille korral kohandatakse õppe sisu, õpitulemused või õpikeskkond ühele õpilasele või rühmale (Bešić *et al.*, 2017). Käesolevas töös mõistetakse kaasava haridusena “inimõigusi arvestavat ja heale haridusele ligipääsu võimaldavat lähenemisviisi, kus lapsed tajuvad sotsiaalset integratsiooni ja kuuluvustunnet laiemas sotsiaalses võrgustikus, hoolimata nende erivajadustest, ning kaasamine saavutatakse laste aktiivse mõtestatud osaluse ja personaalse lähenemise kaudu lapse arengu toetamisel tema täielikku potentsiaali arvestades” (Nelis & Pedaste, 2023, lk 145).

1.2 Abiõpetajad ja nende roll kaasavas hariduses

Abiõpetajad on üks osa pedagoogilisest personalist, kes koostöös aineõpetajaga toetavad tuge vajava õpilase arengut ja aitavad õpilasel omandada riiklikus õppekavas või õpilasele koostatud individuaalses õppekavas ettenähtud õpitulemusi (Haridus- ja Noorteamet, 2022). Riiklikult pole abiõpetajatele kutsestandardit kehtestatud (HTM, 2024b), seetõttu on abiõpetajate tööülesanded varieeruvad ning sõltuvad näiteks koostööst õpetajaga, kellelt enamasti saadakse oma tööülesanded ja suunised õpilasega tegelemiseks (Tafenau & Pajumägi, 2023). Lisaks võivad abiõpetajad olla abiks ka pikapäevarühmades ning õpiabi ja järelevastamise tundides (Traumann, 2022). Rose (2020) on uurimuses välja toonud, et abiõpetajate peamiseks ülesandeks klassiruumis on keskenduda tuge vajavate õpilaste individuaalsusele, nende heaolule ja hariduslikele erivajadustele.

Abiõpetajad saavad enda tegevustega toetada kaasava hariduse rakendamist mitmel viisil (Sharma & Salend, 2016). Traumann (2022) on uurimuses välja toonud, et abiõpetajate esmaseks ülesandeks on koolis töötavate HEV koordinaatorite hinnangul märgata haridusliku erivajadusega õpilast ning teavitada õpetajat, kes otsustab järgnevalt, millist tuge on õpilasele vaja (Traumann, 2022). Samast uurimusest selgus, et sellest lähtuvalt pakuvad abiõpetajad individuaalset klassisisest õpet, kas vajalike ainete piires kindlatele õpilastele või väljaspool klassi, viies läbi individuaaltunde aine- ja teemapõhiselt. Varasemates uuringutes (Tafenau & Pajumägi, 2023; Traumann, 2022; Woodhams, 2018) on leitud, et abiõpetajad toetavad õpilaste arengut nii

sotsiaalsete kui ka mootorsete oskuste õpetamisega, näiteks kuidas lahendada konflikte, võtta vastutust, kasutada õpikut ja töövihikut, hoida tähelepanu tunniteemal. HEVKO-de hinnangutel täidavad abiõpetajad nii logopeedi rolli, õpetades eraldi õpilasele häälikuanalüüsi või sulghäälikute kasutamist, kui ka väikeklasside klassijuhataja rolli (Traumann, 2022).

Õpilastele maksimaalse toe pakkumiseks teevad abiõpetajad koostööd õpetajate, tugispetsialistide ja lastevanematega, seejuures vahetatakse koostöös klassijuhatajatega informatsiooni ja tähelepanekuid õpilaste kohta ning kirjutatakse iseloomustusi (Tafenau & Pajumägi, 2023). Lisaks valmistatakse koos tunde ette, pakutakse keelelist tuge neile, kelle emakeel erineb eesti keelest ja ollakse abiks ka õppekäikudel (Traumann, 2022). Tafenau ja Pajumägi (2023) on oma uurimuses leidnud, et abiõpetajad teevad tihedat koostööd ka tugispetsialistidega, eesmärgiga leida veelgi tõhusamaid viise õpilaste toetamiseks. Nende tegevuste abil on võimalik otsustada, kuidas õpilasele individuaalselt läheneda, kellele tuge pakkuda ning vajadusel sekkuda, et teatud olukorrad näiteks väljasõitudel mööduksid probleemideta. Lisaks selgus samas uurimuses, et koostöö lapsevanematega on abiõpetajatel varieeruv: on abiõpetajaid, kellel puudub kokkupuude lapsevanematega, samas leidub abiõpetajaid, kes hoiavad vanemaid toimuvaga kursis.

Seega on varasemast uuringust (Traumann, 2022) leitud näiteks seda, millised on abiõpetajate tööülesanded ning ettevalmistus koolis töötavate HEV koordinaatorite arvates. Väikese valimi hulgas on uuritud ka abiõpetajate arusaamasid nende töö eesmärkidest, igapäevastest tööülesannetest ning soovitusi abiõpetajate töökorralduse arendamiseks (Tafenau & Pajumägi, 2023). Autoritele teadaolevalt aga puuduvad uuringud abiõpetajate tegevusest kaasava hariduse rakendamise toetajatena. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk välja selgitada üldhariduskoolide abiõpetajate tegevused kaasava hariduse toetajatena ning ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks. Sõnastati järgmised uurimisküsimused:

1. Missugused on abiõpetajate endi sõnul nende tegevused kaasava hariduse rakendamise toetajatena?
2. Missugused on abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks?

Uuringu tulemused aitavad mõista, milliseid muutuseid peaks abiõpetajate sõnul läbi viima, et iga õpilane saaks omandada tema vajadustele vastavat kvaliteetset haridust. Lisaks annavad vastused võimaluse arendada õpetajakoolitust ja õpetajatele suunatud täienduskoolitusi.

2. Metoodika

2.1 Valim

Uuringu valimi moodustamiseks kasutati sihipärase valimi strateegiat (Rämmer, 2014). Uuringusse kaasati üldhariduskoolides töötavad ja ka töötanud abiõpetajad, kellel on töökogemust vähemalt 3 kuud. Kokku pöörduiti 57 abiõpetaja poole, kellest 43 ei vastanud üldse. Lõplik valimi suurus oli 11 abiõpetajat. Uuringus osalejate taustaandmed on esitatud lisa 1. Lühima töökogemusega (kolm kuud) abiõpetajaid oli kaks, pikima töökogemusega (kaks aastat) abiõpetajaid oli samuti kaks. Uuritavad töötasid erinevates Eesti piirkondades ning noorim intervjuul osalenu oli 20- aastane ja vanim 35- aastane. Uurimuses osalemine oli kõigi uuritavate jaoks vabatahtlik (Hea teadustava, 2017) ning sellest teavitati osalejaid korduvalt.

2.2 Andmekogumine

Intervjueeritavate andmed leiti üldhariduskoolide kodulehekülgedel olevatest nimistutest. E- kirjana saadetud pöördumiskirjas (vt lisa 2) tutvustati uuringu läbiviijaid, selgitati uuringuteemat, küsiti valmisolekut intervjuus osalemiseks. Kooskõlas eetikanõuetega (Juurik *et al.*, 2023) teavitati uuringus osalejaid nende konfidentsiaalsuse tagamisest. Töös on uuritavate nimede asemel kasutatud pseudonüüme.

Andmete kogumiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud (Virkus, 2016), mille jaoks kasutati varasemalt kaasava hariduse hanke¹ jaoks loodud küsimusi ja intervjuu kava. Intervjuu kava (vt lisa 3) koostati töö autorite ja juhendajaga koostöös ning tuginedes uurimisküsimustele. Kava koosnes neljast osast: 1) sissejuhatus ja taustaandmed uuritavate kohta, 2) uurimisküsimustele tuginevad avatud küsimused kaasava hariduskorralduse kohta, 3) ettepanekud kaasava hariduskorralduse muudatusteks, 4) lõpuküsimus teemakohaste lisamõtete avaldamiseks. Intervjuu teemaplokki 3 (vt lisa 3) käesolevas töös ei analüüsita.

Esmalt viisid uurijad läbi prooviintervjuud, mis kinnitasid, et küsimused on loogilises järjestuses ja toetavad intervjuu läbiviimist. Muudatusi intervjuu kavas ei tehtud. Seega kasutati pilootintervjuude käigus kogutud andmeid ka bakalaureusetöö andmeanalüüsis. Ülejäänud intervjuud tehti perioodil september 2023–veebruar 2024. Viis intervjuud viidi läbi videosilla teel Zoomis ning kuus mujal uuritavatele sobivas kohas, näiteks avalikes ruumides, kohvikus,

---

¹ Andmeid koguti uuringu "Kaasava hariduskorralduse tõhusus üldhariduses 2023" raames. Vastutav täitja: prof. Äli Leijen. Bakalaureusetöö autorid osalesid intervjuu küsimuste kava koostamises, viisid läbi ning analüüsisid kõik bakalaureusetöösse kaasatud abiõpetajate hulgas läbi viidud intervjuud.

koolimajas, neile sobival ajal. Ühe intervjuu läbiviimiseks arvestati umbes poolteist tundi. Enne intervjuu läbiviimist arutati läbi ka eetikaalased küsimused (Lepik *et al.*, 2014). Küsiti üle luba salvestamiseks, tuletati meelde intervjuu vabatahtlikkus ning kinnitati andmete konfidentsiaalsust. Salvestamiseks kasutati Zoomi keskkonnas olemasolevaid salvestusvõimalusi või uurija mobiiltelefoni diktofoni. Intervjuude keskmine pikkus oli 50 minutit, seejuures lühim oli 21 minutit ja pikim 1 tund ja 24 minutit.

2.3 Andmeanalüüs

Kõik intervjuud transkribeeriti täies mahus kasutades Tallinna Tehnikaülikooli veebipõhist kõnetuvastuse programmi (Olev & Alumäe, 2022). Seejärel lisati transkriptsioonid Google Drive kausta, kus teksti vormistust muudeti ning kontrolliti üle, et tekst vastaks helisalvestisele. Transkriptsioonis tähistati küsija lühendiga K ja vastaja lühendiga V. Koolide nimed ja isikuandmetele viitavad üksikasjad eemaldati. Tekstis olevad õigekirjavead korrigeeriti läbivaatamise käigus. Kokku oli transkribeeritud intervjuude maht 172 lehekülge (Times New Roman, fondi suurus 12 p, reavahe 1.5). Et uurimuse kvaliteeti suurendada, peeti uurijapäevikut, kuhu märgiti vabas vormis oma mõtted intervjuu kohta, näiteks mida võinuks teha paremini lisaküsimuste esitamisel.

Andmete analüüsiks kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi (Kalmus *et al.*, 2015) ning vabavaralist andmetöötluskeskkonda QCMap (Mayring, 2014), milles intervjuusid korduvalt läbi loeti ning uurimisküsimuste kaupa olulisemaid mõtteid markeeriti (vt lisa 4). Täenduslikest üksustest loodi koodid, mis koondati sisu sarnasuse alusel kategooriateks (vt lisa 4). Tekkinud kategooriad arutati juhendajaga läbi ning vajadusel tõsteti koode ümber või tekitati uusi. Lisaks rakendati analüüsi usaldusvääruse tõstmiseks korduvkodeerimist ja kaaskodeerimist, protsessi on täpsemalt kirjeldatud lisa 4. Andmeid hoiti parooliga kaitstud kaustas ja uuritavate konfidentsiaalsuse tagamiseks asendati nende nimed pseudonüümidega (Hea teadustava, 2017). Tulemuste kirjutamisel asendati tsitaatidest väljajäetud osad kolme punktiga ning tsitaate toimetati (lauseid korrastati grammatiliselt, eemaldati sõnakordused ja mõtlemispausid). Peale bakalaureusetöö kaitsmist andmed kustutatakse.

3. Tulemused

3.1 Abiõpetajate tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena

Uurimisküsimuse “Missugused on abiõpetajate endi sõnul nende tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena?” vastusena eristus andmeanalüüsil kolm kategooriat: 1) klassisisesed tegevused õpilaste toetamiseks, 2) abiõpetajana koolisiseses ja -välistes tegevustes osalemine, 3) tegevused seoses lastevanematele toe pakkumisega.

Klassisisesed tegevused õpilaste toetamiseks. Uuritavate sõnul toetavad nad koolis nii tuge vajavaid õpilasi kui ka eraldi toevajaduseta õpilasi vastavalt vajadusele. Peamise tegevusena tõid abiõpetajad välja aga tuge vajavate õpilaste toetamise. Intervjuudes osalenud abiõpetajad märkavad endi sõnul õpilaste erisusi ja jälgivad, millega satuvad erinevate toevajadustega (sealhulgas nt keelebarjääriga õpilased) täpsemalt hätta, et kohandada enda tööd vastavalt sellele. Selgus, et abiõpetajad toetavad klassisiseselt tuge vajavat õpilast istudes või seistes õpilase kõrval. Niimoodi suunatakse õpilase tähelepanu ülesandeid lahendades kindlatele kohtadele. Uuritavad abiõpetajad kirjeldasid, et nende ülesandeks on parandada õpilase juures olles tema kirjutamisvõtteid ja/või lugemisoskust. Selgus, et mõned abiõpetajad kasutavad toe pakkumiseks ülesandeid, mis on eelnevalt õpetaja poolt koostatud. Osad uuringus osalenud abiõpetajad pakuvad aga õpetajatele kaasava hariduse paremaks rakendumiseks ise uusi abivahendeid või leiavad õpilasele huvitavamaid ja raskusastmelt sobivamaid ülesanded. Lisaks mainis üks intervjuus osalenud abiõpetajatest, et ta on klassis vahendanud, mida õpilane on soovinud öelda, kuna laps keeldub kõva häälega rääkimast.

Näiteks klassis on üks tüdruk, kes kõva häälega ei räägi. Ja siis ta ema tuli nagu küsima, et kuidas tal läheb ja siis noh, ma rääkisingi talle, et kuidas ma nagu olen seda tüdrukut siis aidanud, et tema sosistab mulle kõrva sisse selle, mis ta öelda tahabki, siis mina nagu vahendan nii-öelda. (Emma)

Uuritavad tõid välja, et nad on abiõpetajatena tunnisestest tegevustest ka ise osa võtnud, et tuge vajavaid õpilasi julgustada kuhugi minema või midagi tegema. Näiteks on üks abiõpetaja teinud koos õpilasega grupitööd, kuna õpilane ei julgenud üksinda klassikaaslastega ühineda.

Abiõpetajad tõid intervjuudes välja, et arutelu on tundides tähtsal kohal. Näiteks on abiõpetaja andnud koostöös aineõpetajaga VEPA² (lühend väljendist “*veel paremaks*”) mängupulki kasutades õpilastele sõna, et kõik õpilased saaksid võrdväärselt oma arvamust avaldada.

---

² Tulemuslik sekkumine eneseregulatsiooni ja sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamiseks õpilastes (Tamminen, 2024).

Uuritavad selgitasid, et nad on pannud õpilasi nendevahelise suhtluse arendamiseks teadlikult koostöös aineõpetajaga rühmadesse, et ka tuge vajavad õpilased oleksid kaasatud.

Mis toimib meie klassi puhul on samamoodi mingid VEPA metoodika mängud, siis klassi pooleks tegemine, rühmades, õppimine niimoodi, et me teadlikult paneme erinevaid õpilasi üksteisega kokku, üksteisega suhtlema. (Mai)

Selgus, et uuritavad abiõpetajad toetavad tuge vajavaid õpilasi klassis ning pakuvad tuge ka individuaaltundides. Uuringus osalenud abiõpetajad on toonud ühe arengut toetava tegevusena välja individuaaltundide läbiviimise tuge vajava õpilasega. Kirjeldati, et individuaaltunnis keskenduti kindlale teemale, mis vajas tähelepanu. Abiõpetajate hinnangul aitasid sellised individuaaltunnid hilisemates õpingutes kaasa positiivsete tulemuste saavutamisele.

Üleüldse selles suhtes, et kaasava hariduse võtmes, kui nad on tulnud minu, abiõpetaja, juurde ja me oleme koos nokitsenud mingi teema kallal, siis see on hästi palju juurde andnud. Et õpilane on päriselt aru saanud ja hiljem teinud selle kontrolltöö või tunnikontrolli täiesti iseseisvalt heale hindele. (Anders)

Intervjuudest selgus, et üheks tegevuseks õpilase toetamisel on abiõpetajatel kokkulepete tegemine õpilastega ja nende pidev üle rääkimine. Intervjueeritud abiõpetajatel on tulnud ette ka olukordi, kus nad on pidanud kaasõpilastele selgitama, miks tegutseb mõningate laste kõrval abiõpetaja, miks on neil teistsugused ülesanded või abistav materjal töö ajal. Lisaks on üks abiõpetaja selgitamisel tuletanud õpilastele meelde kooli väärtuseid ning rõhutanud, et kõigil õpilastel on olenemata erisustele õigus olla kaasatud.

Abiõpetajana koolisisestes ja -välistes tegevustes osalemine. Kaasava hariduse paremaks rakendamiseks on abiõpetajad osalenud erinevates koolisisestes- ja välistes tegevustes. Õpilaste paremaks toetamiseks on osad abiõpetajad läbinud ülikoolis kaasava haridusega seotud aineid. Intervjueeritud abiõpetajad on osalenud kaasava haridusega seotud koolitustel, kus on selgitatud, kuidas tulla toime erinevate erivajadustega ja millist tuge erivajadustega õpilased vajavad. Uuringus osalenud abiõpetaja kirjeldas, et ta on täienduskoolitustelt saanud praktilisi teadmisi, kuidas erivajadustega õpilastele materjale koostada. Samuti on näiteks üks abiõpetaja vähese kogemuse tõttu käinud ise hariduslike erivajadustega õpilastele mõeldud koolis nõustamisel, et mõista paremini autismispektri häirega laste toimetulekut.

Uuritavad abiõpetajad tõid kaasava hariduse rakendumist soodustava tegevusena välja ka aineõpetajate töö lihtsustamise. Uuritavate sõnul on nad aineõpetajatel näiteks tuge vajavale õpilasele materjale valida aidanud. Samuti on üks uuringus osalenud abiõpetaja teinud

aineõpetajatele enda märkmete põhjal ettepanekuid õpilaste tõhusamaks kaasamiseks, arutades võimalikud lahendused eelnevalt ka tugispetsialistidega läbi.

Ma proovin ettepanekuid õpetajatele ka ikkagi igapäevaselt teha, ma teen märkmeid. Mul on päevikus iga õpilase iga tunni kohta märkmed ja neid ma tavaliselt siis arutan päeva lõpus, kas siis eripedagoogiga, sotsiaalpedagoogiga, et me koos leiaks mingeid lahendusi, kuidas saaks paremini. (Kertrud)

Abiõpetajad on koolisest tegevustena toonud välja veel koolipersonaliga koostöö tegemise ning neilt tagasiside küsimise. Uuringus osalenud abiõpetajad käivad juhiseid ja nõu küsimas ka teistelt spetsialistidelt, näiteks eripedagoogilt ja sotsiaalpedagoogilt. Õpilasest lähtuvalt arutatakse võimalusi, kuidas saaks paremini õpilasele teatud teemat õpetada.

Tegin hästi palju koostööd eripedagoogiga. Käisin tema käest küsimas, et näiteks see õpilane, kuidas ma temale matemaatikas seda teemat võiksin õpetada. Siis vastavalt sellele panime kokku midagi, sain mingeid nippe, nüansse. (Anders)

Intervjuudest selgus, et koolisiselt on abiõpetajad osalenud ka ümarlaudades, konsultatsioonides, arutelupäevadel, mõttetalgutel, kovisioonides, kuhu eelkõige tullakse kokku, et anda tagasisidet tuge vajavate õpilaste arengu kohta. Samuti selgitati, et kohtumistel tehakse kokkuleppeid selle kohta, mis on järgnevad tegevused erivajadustega õpilaste arengu toetamisel.

Tegevused seoses lastevanematele toe pakkumisega. Intervjuudes osalenud abiõpetajad tõid välja, et lapsevanemad on teinud etteheiteid, et erivajadustega laps ei lase tunnis teistel õppida. Selleks, et lastevanemate teadlikkust kaasavast haridusest tõsta, on abiõpetajad ühe tegevusena selgitanud lapsevanematele kaasava hariduse olemust. Näiteks on uuringus osalenud abiõpetajate hulgas neid, kes on lapsevanematele selgitanud, et kaasava hariduse eesmärk on leida lahendused, et kõikidel õpilastel oleks hea ja turvaline olla.

Et see ikkagi algab alguses õpetajast, selgitusest ja siis peavad lapsed ka kaasa tulema ise. Ja lõpuks ikkagi peame ka lapsevanemad kaasama, kes peavad sellega kõigega toetama ja kaasa tulema. (Annika)

Lastevanemaid toetavate tegevustena tõid intervjuueeritavad välja ka lapsevanema teavitamise kindlatest juhtumitest, mis tuge vajava õpilasega koolis aset on leidnud. On neid abiõpetajaid, kes on edastanud informatsiooni konkreetsetest juhtumitest ainult klassijuhatajale, mistõttu puudus neil kokkupuude lastevanematega. Teisalt leidis ka abiõpetajaid, kes on andnud lastevanematele vahetut tagasisidet koolis toimuvast, kas näiteks kirjade, vestluste, ümarlaudade või ka Stuudiumi kaudu. Lisaks andsid abiõpetajad lastevanematele parema toe tagamiseks mõningatel juhtudel ka ülesandeid ja soovitusi.

Kui ma andsin mingeid soovitusi või mingeid ülesandeid, siis need olid kogu aeg tehtud, tegeles hästi palju selle lapsega kodus. (Emma)

3.2 Abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks

Uurimisküsimuse “Missugused on abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks?” vastuseks kujunes välja viis kategooriat: 1) ettepanekud seoses ressursside suurendamise ja spetsialistide ning abiõpetajate pädevusega, 2) ettepanekud seoses koostöö parandamisega kaasava hariduse rakendumisel, 3) ettepanekud seoses õpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täiendusõppe paremaks muutmisega, 4) ettepanekud seoses õppevahendite ja õppemeetodite parandamise ja täiendamisega, 5) ettepanekud seoses kaasava hariduse teavitustöö ja kajastusega.

Ettepanekud seoses ressursside suurendamise ja spetsialistide ning abiõpetajate pädevusega. Uuritavad abiõpetajaid leidsid, et kaasava hariduse tõhusaks rakendumiseks on puudulik piisav hulk tugispetsialiste ja abiõpetajaid. Toodi välja, et abiõpetajaid ning spetsialiste oleks vaja koolidesse ning Rajaleidjasse juurde palgata. Selleks oleks vaja aga abiõpetajate sõnul õpetaja ja tugispetsialisti amet atraktiivsemaks muuta. Samuti tõid abiõpetajad intervjuudes esile spetsialistide palkamiseks suuremate rahaliste ressursside leidmise vajalikkuse. Uuritavate sõnul on oluline, et spetsialistid oleksid töö eest ka vääriliselt tasustatud. Lisaks tuleks leida rahalised ressursid, et tegeleda ruumipuudusega ja tagada kõikidele õpilastele vajalikud õppematerjalid- ja vahendid.

Raha, igas mõttes rohkem raha. Palga mõttes rohkem raha, materjalide suhtes rohkem raha, ruumi suhtes rohkem raha. (...) Andke meile ressursid, andke meile nii-öelda kindel kava või kindlad kriteeriumid. Ja las me hoolitseme ülejäänul eest. Ärge andke meile ideed poolikute ressurssidega, vaid nagu ma tahan kindlat plaani. Ja ma tahan, et see plaan oleks tõestatud, et see toimib. (Kertrud)

Lisaks rõhutasid uuritavad seda, et spetsialistid ning abiõpetajad peaksid olema motiveeritud, pädevad ja neil peaks olema ettevalmistus tuge vajavate õpilastega tegelemiseks.

Ettepanekud seoses koostöö parandamisega kaasava hariduse rakendumisel.

Uuringus osalenud abiõpetajad tõid kaasavat haridust toetava aspektina välja koostöö vajalikkuse. Selleks, et tagada õnnestunud kaasamine, peaksid sealhulgas abiõpetajaid kaasates tegema koostööd õpetajate kollektiiv ja tugimeeskond. Samuti on uuringus osalenud abiõpetajate sõnul oluline koostöö õpetajate, kohaliku omavalitsuse ning lastevanemate vahel. Nii aineõpetajaid kui ka abiõpetajaid peaks uuringus osalenute sõnul rohkem kaasatama õpilastega (sealhulgas tuge vajavate õpilastega) seotud otsuste tegemisse. Uuritavad leidsid, et

abiõpetajatele peaks tagama ka ligipääsu Rajaleidjast saadetud soovitudele. Lisaks tõid intervjueeritavad välja, et neid peaks kaasama ümarlaudadesse ja riigi ning omavalitsuse tasandil võiks arvestada nende arvamusega.

Et lihtsalt ongi see, et kaasata, mitte teha otsusi seal kabinetivaikuses, (...) et see on praegu meil siin kõige suurem probleem kohaliku omavalitsuse ja koolide vahel. (...) Mitte sinu eest on ära otsustatud, et sina lähed sinna, sina teed nii. (Annika)

Selgitati, et õpetajad ja tugispetsialistid peaksid oskama kommunikeerida erivajaduste teemal ja neil peab olema tahe õpilastega tegeleda. Seejuures toodi olulisena välja toetav juhtkond, kes jagab abiõpetajatele vajaminevat informatsiooni.

Ilmselt ongi see, et pigem ma arvan, et asi on ikkagi siis juhtkonnas, et juhtkond peab jagama abiõpetajatega rohkem neid asju mida nemad siis teavad. Nende tuge vajavate õpilaste kohta. (Emma)

Uuritavad tõstsid esile vanemate kaasamist erivajadusega lapsega toimuvasse. Nimetati, et vanemad vajaksid koolilt tähelepanekuid lapse kohta. Uuringus osalenud abiõpetajad tõid välja, et kool vajab vanematelt infot selle kohta, millised on lapsele tehtud uuringute tulemused, milliseid meetodeid rakendavad lapsevanemad kodus ning millised meetodid lapse puhul toimivad. Lastevanematele peaks uuringus osalenud abiõpetajate sõnul selgitama ka kaasava hariduse sisu ja vajalikkust, et kaoksid stigma, eelarvamused ja hirmud.

Aga üleüldse lapsevanematele normaliseerida seda, et meil on koolides tänapäeval rohkem erivajadusega õpilasi, nad vajavad erituge, nad on klassikeskkonnas, nad on meiega koos, meil on kaasav haridus ikkagi. (...) Paljud lapsevanemad on sellised, kes elavad ikka veel seal erikoolide ajastus, kus kõik tuleb ära saata kuhugile kinniste seinte vahele, kinniste uste vahele. (Anders)

Uuritavad tõid välja, et igale õpilasele vajaliku toe pakkumiseks peaks riigi tasandil läbi mõtlema erikoolide osaluse ja nende rolli kaasava hariduse rakendumisel. Lisaks vajab uuritavate sõnul läbimõtlemist kaasava hariduse rakendamise vajadus lasteaiast alates ning edasiõppimise võimalused tuge vajavatele õpilastele, et tagada neile sobilik haridustee jätkamine. Uuringus osalenud abiõpetajad soovivad põhjalikumaid vastuseid Rajaleidjast, mis võiksid sisaldada täpsemaid juhiseid, kuidas toimida tulenevalt õpilase individuaalsusest.

Kui antakse see diagnoos sealt Rajaleidjast, siis võiks saada sealt natuke põhjalikumaid suuniseid, (...) tegelikult õpetajal või tugispetsialistil ei ole selle diagnoosiga mitte midagi peale hakata. (...) me saame võib-olla selle otsuse, et me peame talle tagama väikeklassi. Aga natuke rohkemat tahaks sealt jah, eriti kui me peame seda pikalt ootama ka. (Anders)

Ettepanekud seoses abiõpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täiendusõppega.

Seoses abiõpetajate kompetentsiga, tõid õpetajakoolituses õppinud abiõpetajad välja, et õpetajate

koolitamise ajal peaks rohkem kaasava hariduse mõistet ning vajalikkust selgitama. Uuritavad pidasid eraldi ettevalmistust oluliseks, et abiõpetajatel oleksid pedagoogilised kompetentsid, sh tööks tuge vajava õpilasega. Abiõpetajate hinnangul tuleks rohkem rääkida ka lugemis- ja kirjutamisraskustest ning sellest, kuidas neid õpilasi toetada. Samuti sooviksid õpetajakoolituses õppivad ja praegu abiõpetajatena töötavad uuritavad rohkem praktilisi ja juhtumipõhiseid aineid, kus antakse täpseid juhiseid, kuidas erinevate erivajaduste puhul toimida.

Kõigepealt selgitada selle tausta. Kaasav haridus, mis see on? Miks see on üldse vajalik? Miks õpetajad peaksid seda rakendama? Et kuidas see toob kasu, kas neile või lastele. Ja kindlasti võiks ülikoolis käsitleda siis mingeid, ma ei tea, juhiseid, praktilisi nippe. Kuidas seda päriselt teha, kuidas rakendada, millised võivad olla takistused ja kuidas neid ületada. (Mai)

Abiõpetajate sõnul võiksid olemas olla mitmeastmelised jätkukoolitused, mis sisaldaksid ainepõhist lähenemist ja selgitaksid kuidas vastavalt erivajadusele anda edasi näiteks matemaatikat, ajalugu, eesti keelt. Lisaks leidsid uuritavad, et koolitused peaksid sisaldama rohkem rakendatavaid teadmisi ja kogemuste jagamist. Koolitused võiksid olla tööandja poolt võimaldatud, taskukohased ning paindlikud. Samuti aitaks uuringus osalenud abiõpetajate hinnangul koolitustel osalemisele kaasa see, kui koolitused toimuksid koolis kohapeal.

No see võiks olla esiteks taskukohane, ma ei tea üldse, kui palju neid koolitusi pakutakse niimoodi. Ja et oleks võimalik siis töö kõrvalt ka seda teha. (Emma)

Ettepanekud seoses õppevahendite ja -meetodite täiendamisega. Abiõpetajad leidsid, et erivajadustega õpilaste töövihikud võiksid sisaldada teema õppimiseks ja õpitu kinnistamiseks rohkem erinevaid harjutusi ning tuge vajavate laste ja ülejäänud õpilaste vahel tuleks rakendada rohkem koostöist ja mängulist õppimist. Samuti tõid uuritavad välja, et veebipõhised õppematerjalid peaksid olema saadaval ka lapsevanematele, sest see annaks võimaluse luua lahenduse, kust perekonnad saaksid vajadusel lisatuge ning teadmisi, kuidas lapsi toetada. Õppematerjalid peaksid abiõpetajate sõnul olema aktiivsust ärgitavad, mitmekülgsed, kaasajastatud ja kohandatavad vastavalt vajadusele. Selgitati, et tavaõpilastele mõeldud materjalide kõrval võiksid olla erivajadustega lastele mõeldud õppematerjalid. Samas tõdeti, et kuna õpilaste toevajadus on erinev, võib see õppematerjalide loojatele osutada keeruliseks ülesandeks. Lahenduseks võiks olla tehnoloogia, mis sisaldab kohandatud õppematerjale. Nende seast saaks abiõpetaja vastavalt klassis oleva õpilase toe vajadusele valida sobiva materjali. See aitaks vältida olukorda, kus õpetajad peavad ise õppematerjale looma ning nõnda väheneks õpetajate töökoormus.

Õppematerjalid tuleb kohandada nii, et mul on tavaõppijale olemas materjalid ja kohe seal kõrval on erivajadustega õppematerjalid. (...) Mul on olemas tõenduspõhine materjal, mida saab kasutada. Ja see on mulle kättesaadav ja see on lapsevanemale kättesaadav. (...) Et me ei peaks ise leiutama õppematerjale, õppevahendeid. (Kertrud)

Ettepanekud seoses kaasava hariduse teavitustöö ja kajastusega. Uuritavaid leidsid, et kooli tasandil tuleks erinevate osapoolte vahel kokku leppida tuge vajavate õpilaste õpiväljundite saavutamise miinimumid õppekava täitmisel ja tuua välja tasemed, mida erivajadustega õpilane peab saavutama. Lisaks peaks abiõpetajate arvamusel muutma hindamissüsteemi, et tuge vajavaid õpilasi õiglaselt hinnata ning seeläbi neile eduelamust pakkuda.

Et koolil on ka see õppekava ja hindamissüsteem, et võib-olla just kooli poolt nagu seda hindamissüsteemi muuta niimoodi, et need õpilased, kellel ongi see erivajadus, et siis et neid ka nagu nii-öelda õiglaselt hinnata. (Emma)

Samuti on abiõpetajate hinnangul oluline jagada infot õpilastele, näiteks kust leida abi koolipsühholoogi puudumisel. Uuritavate sõnul peaksid õpetajad jagama positiivseid kogemusi ja tõenduspõhiseid viise, kuidas kaasava hariduse rakendamine on toimunud, et üksteist motiveerida. Lisaks toodi intervjuudes välja, et ühiskond peaks laiemalt kaasava haridusega kursis olema. Seda peaks kajastama meedias, et ka tavainimesed mõistaksid kaasavat haridust eri tasanditel ja väärtustaksid seda.

4. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada üldhariduskoolide abiõpetajate tegevused kaasava hariduse toetajatena ning ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks. Järgmisena arutletakse olulisemate uurimistulemuste üle, mida seostatakse ning võrreldakse sissejuhatuses ja teoreetilises ülevaates kirjeldatud seisukohtadega.

Uurimisküsimuse “Missugused on abiõpetajate endi sõnul nende tegevused kaasava hariduse rakendamise toetajatena?” vastuste tulemustest selgus, et abiõpetajad abistavad tuge vajavaid õpilasi klassisisesele, samuti osalevad nad erinevates kaasava hariduse rakendamist toetavates koolisisestes ja -välistes tegevustes ning pakuvad tuge ka lapsevanematele.

Abiõpetajad juhivad tuge vajavate õpilaste tähelepanu ülesannetele, parandades nende lugemis- ja kirjutamisoskust ning kohandavad õpiülesandeid vastavalt tuge vajavatele õpilastele. Samuti viivad abiõpetajad tuge vajavate õpilastega läbi individuaaltunde. Tulemused on kooskõlas varasemate uuringutega, mille kohaselt abiõpetajad toetavad õpilasi sotsiaalsete ja motoorsete oskuste arendamisel ning aitavad hoida tähelepanu tunniteemal (Tafenau & Pajumägi,

2023; Traumann, 2022; Woodhams, 2018). Seega on abiõpetajate peamiseks ülesandeks tavaklassis eelkõige erinevatel viisidel tuge vajavate õpilaste toetamine. Sellest tulenevalt eeldavad abiõpetajate tegevused uurijate hinnangul ka eripedagoogilisi kompetentse (nt õpiülesannete kohandamine). Sellest lähtuvalt võiks abiõpetajate värbamisel ja nende koolitamisel täienduskoolitustes pakkuda abiõpetajatele piisavat ettevalmistust tuge vajava õpilasega töötamiseks.

Uurimistulemustest ilmnes, et abiõpetajad teevad koostööd nii tugipersonali kui ka aineõpetajatega, et tagada tuge vajavale õpilasele parimad lahendused. Abiõpetajad osalevad ka erinevates koolisiseses koosolekutes ja jagavad tagasisidet haridusliku erivajadusega õpilase kohta. Uurimistulemused on kooskõlas Tafenau ja Pajumägi (2023) uurimusega, kes on kirjutanud, et suurima võimaliku toe pakkumiseks teevad abiõpetajad koostööd nii tugispetsialistide, lastevanemate kui ka õpetajatega. Kuna koostöö abiõpetajate, aineõpetajate ja tugipersonali vahel on oluline, siis oleks uurijate hinnangul vajalik, et abiõpetajatel oleks pedagoogiline ettevalmistus. See annaks abiõpetajatele tarvilikud teadmised ja sõnavara, et suhtlus kõigi osapoolte vahel oleks võimalikult efektiivne.

Uurimisküsimuse “Missugused on abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendamiseks?” vastustest ilmnes, et tuleks suurendada kaasava hariduse rakendamiseks vajaminevaid ressursse, palgata juurde pädevaid abiõpetajaid ning spetsialiste. Tuleks parandada ka erinevate osapoolte koostööd. Samuti tuleks teha parandusi õpetajate ja tugispetsialistide esma- ja täiendusõppes ning olemasolevates õppevahendites ning -meetodites. Lisaks sellele peaks kaasava hariduse teemat rohkem kajastama ning tegema selle teemalist teavitustööd.

Uurimistulemustest selgus, et pädevaid tugispetsialiste ja abiõpetajaid tuleks koolidesse juurde palgata, samuti tuleks leida rahalised ressursid, et tegeleda koolides ruumipuudusega ja tagada õppematerjalide- ja vahendite kättesaadavus kõigile õpilastele. Tulemused on kooskõlas Aleksandrova (2023) uuringu tulemustega, milles tuuakse välja, et Eestis olemasolevas tugisüsteemis puudub piisav hulk kvalifitseeritud tugispetsialiste ja abiõpetajaid, et tagada tugi kõigile tuge vajavatele õpilastele. Lisaks selgus samast uurimusest, et lisatuge vajavatel õpilastel esineb raskusi kohastele õppematerjalidele ja -vahenditele ligipääsuga. Käesoleva uurimustöö tulemustele tuginedes võib väita, et abiõpetajate olemasolu klassiruumis väga vajalik ning abiõpetajaid oleks tarvis koolidesse juurde palgata.

Tulemustest selgus ka vajadus põhjalikemate vastuste järgi Rajaleidjast, et abiõpetajatel oleksid selgemad juhised ning ligipääs Rajaleidjast tulnud soovitudele. Tulemused on kooskõlas (Räis *et al.*, 2016) uuringuga, mille kohaselt peaks parandama koolide nõustamist. See tähendab, et koolidel on vaja spetsialistide teadmiste ja oskuste igapäevast ligipääsu ning tavakoolidele peaks pakkuma kiiret nõustamist Rajaleidja. Samas võib ligipääsu laiendamine õpilase andmetele uurijate hinnangul olla ka isikuandmete kaitse mõttes riskantne. Seega toetavad uurimistulemused Rajaleidja tavakoolidele nõuandjaks olemise ideed, kuid info liikumine erinevate ametkondade vahel, õpilaste parimal viisil toetamine ning isikuandmete kaitse vajaks sel juhul edasist arutelu ametkondade vahel. Lisaks sellele võib uurijate arvates järeltada, et eksperte peaks Rajaleidjasse juurde palkama. See oleks vajalik, et tagada koolis töötavatele õpetajatele, abiõpetajatele ja tugispetsialistidele soovitud kiire ja tõhus nõustamine.

Uurimus annab autorite hinnangul olulist teavet abiõpetajate tegevuste ja ettepanekute kohta kaasava hariduse paremaks rakendumiseks, kuid vaatamata sellele esinesid uurimistöös ka mõningaid kitsaskohad. Näiteks oleks mitmekesisem valim töökogemuse, kooli suuruse ja abiõpetaja haridusliku taustaga võimaldanud rikkalikuma andmestiku saamist. Samuti esines piirang andmekogumisel, kuigi mõlemad uurijad viisid läbi prooviintervjuu, tajuti andmeanalüüsil mõningaid kohti, kus oleks saanud küsida veel täpsustavaid küsimusi. See mõjutas võimalust saada detailsemaid ja konkreetsemaid vastuseid.

Kitsaskohtadest hoolimata on uurimuse peamine praktiline väärtus töö autorite hinnangul see, et nüüd on lisateavet selle kohta, mida abiõpetajad ise kaasava hariduse kontekstis igapäevaselt teevad ning milliseid ettepanekuid neil on kaasava hariduse paremaks rakendumiseks. Töö tulemused annavad praktilist väärtust näiteks täienduskoolituste loojatele ja õpetajakoolitusele. Täienduskoolituste läbiviijad saavad koolitustesse sisse tuua rohkem ainepõhist lähenemist, praktilisi ja juhtumipõhiseid näiteid. Õpetajakoolitus saab tulemustest innustust saades analüüsida kaasava hariduse kajastatust õppeainetes ning pakkuda õppijatele rohkem praktikat. Samuti väärib töö autorite hinnangul kaalumist see, et kehtestada abiõpetaja kutsestandard ja anda abiõpetaja kutse näiteks haridusteaduste bakalaureuse õppekavade lõpetanutele.

Kokkuvõtvalt on abiõpetajatel kaasava hariduse rakendumisel oluline roll, sest nad puutuvad pidevalt tuge vajava õpilasega vahetult kokku. Selleks, et kaasavat haridust paremini rakendada, peaks aga abiõpetajaid koolides olema piisavalt ja koostöö kõigi osapoolte vahel

tõhus. Teema edasi uurimiseks tulevikus on aga mitmeid võimalusi, näiteks võiks intervjuusid läbi viies uurida, kuidas abiõpetajad kaasavat haridust mõtestavad. Samuti saaks koolides vaatluse kaudu välja selgitada, mil viisil abiõpetajad tegutsevad või keskenduda õpetaja-abiõpetaja omavahelise koostöö uurimisele.

Tänuõnad

Töö autorid tänavad kõiki uurimuses osalenud abiõpetajaid intervjuudes osalemise ning kaasava hariduskorralduse edendamise eest. Autorid on tänulikud juhendaja Liina Lepa eest, kelle tugi, nõuanded ja tagasiside aitasid tööl hoida kindlat sihti. Lisaks on töö autorid tänulikud teineteise mõistmise, vastastikuse koostöö ning võrdse panustamise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitame, et me oleme koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Mõlemad autorid tegid koostööd ja panustasid kõikidesse bakalaureusetöö osadesse. Autorid võtsid ühendust abiõpetajatega, viisid läbi intervjuud, transkribeerisid ja analüüsisid kõiki küsimusi. Nii sissejuhatuse, metoodika, teooria, arutelu kui ka tulemuste kirjutamisel jagati osad, loeti kirjutatu üle ja vajadusel korrigeeriti vastastikku. Seejuures panustas arutelu peatüki koostamisse rohkem Marleen, teoreetilist ülevaadet täiustas Marie-Helene.

Marleen Krill /allkirjastatud digitaalselt/

Marie-Helene Saaver /allkirjastatud digitaalselt/

16.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Aleksandrova, A. (2023). *Erivajadustega inimeste õigus haridusele ja selle realiseerimine Eestis* [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <https://hdl.handle.net/10062/90499>
- Arcidiacono, F., & Baucal, A. (2020). Kaasav haridus ja õpetajakoolitus sotsiaal-kultuurilisest käsitlusest lähtudes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 5-25. <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.02a>
- Bešić, E., Paleczek, L., Krammer, M., & Gasteiger-Klicpera, B. (2017). Inclusive practices at the teacher and class level: the experts' view. *European Journal of Inclusive Education*, 32(3), 329–345. <https://doi.org/10.1080/08856257.2016.1240339>
- Blöchliger, O. (2017). *Towards a greater understanding of why child care teachers leave: Examining job resources, job demands, well-being, turnover intention, and turnover among lead and assistant teachers in a Swiss community* [doctoral thesis, University of Zurich]. ZORA. <https://doi.org/10.5167/uzh-142585>
- Broderick, A., Mehta-Parekh, H., & Reid, D. K. (2005). Differentiating Instruction for Disabled Students in Inclusive Classrooms. *Theory Into Practice*, 44(3), 194-202. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4403_3
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2023). *About us*. <https://www.european-agency.org/about-us#>
- Fomotškin, S. (2021). Lapsed ja haridus. Kutsar, D (toim), *Lapsed Eesti hariduses* (lk 74-88). Eesti Teadusagentuur.
- Halikova, R. (2023). *The role of a teaching assistant in a primary school classroom* [bachelor's thesis, Masaryk University]. MUNI Information System. <https://is.muni.cz/th/112yl/?lang=en>
- Haridus- ja Noorteamet (2023). *Kaasav haridus*. <https://harno.ee/kaasav-haridus>
- Haridus- ja Noorteamet (2022). *Õpilase toetamine koolis. Juhendmaterjal*. https://harno.ee/sites/default/files/documents/2022-02/Juhendmaterjal_6pilase_toetamiseks_22.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium (2021). *Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035*. https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-09/eesti_haridusvaldkonna_arengukava_2035_seisuga_2020.03.27.pdf
- Haridus- ja Teadusministeerium (2024a). *Toe vajadusega õpilased: õppekorraldus ja*

tugiteenused.

<https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/alus-pohi-ja-keskharidus/toe-vajadusega-opilased-oppekorraldus-ja-tugiteenused>

Haridus- ja Teadusministeerium (2024b). *Kutse ja kvalifikatsioon.*

<https://www.hm.ee/uldharidus-ja-noored/opetaja-koolijuht-ja-kooli-pidaja/kutse-ja-kvalifikatsioon>

Hea teadustava (2017). Tartu Ülikooli eetikakeskus.

https://ut.ee/sites/default/files/inline-files/hea_teadustava_est_0.pdf

Juurik, M., Mäesalu, T., & Tarkpea, T. (2023). *Andmekaitse teadustöös.*

<https://wiki.ut.ee/display/andmed?preview=/196183311/199663876/Andmekaitse%20teadust%C3%B6%20Juhend%202023.pdf>

Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.* <https://samm.ut.ee/>

Kivirand, T., Leijan, Ä., Lepp, L., & Malva, L. (2020). Kaasava hariduse tähendus ja tõhusa rakendamise tegurid Eesti kontekstis: õpetajaid koolitavate või nõustavate spetsialistide vaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 48-71.

<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.03>

Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution.* <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-395173>

Messiou, K. (2016). Research in the field of inclusive education: time for a rethink? *International Journal of Inclusive Education*, 21(2), 146-159.

<https://doi.org/10.1080/13603116.2016.1223184>

Nelis, P. & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(2), 138-163.

<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>

Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing*, 10(3), 409-421.

Paulus, A. (2019). *Muukeelse haridusliku erivajadusega õpilase märkamine ja õpetamine: probleemid õpetajate ja tugispetsialistide hinnangul* [magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace.

<http://hdl.handle.net/10062/65139>

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja I 2010*, 41, 240,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

- Serbak, K. (2019). *Andekad Eesti hariduses*. Haridus- ja Teadusministeerium.
- Sharma, U., & Salend, S. J. (2016). Teaching assistants in inclusive classrooms: A systematic analysis of international research. *Australian Journal of Teacher Education*, 41(8), 118-128.
- Tafenau, A., & Pajumägi, A. (2023). *Abiõpetajate arusaamad nende töö eesmärkidest, igapäevastest tööülesannetest ning nende soovitud abiõpetajate töökorralduse arendamiseks* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace, <https://hdl.handle.net/10062/91375>
- Tamminen, S. R. (2024). *VEPA metoodika tulemused. Õppeaasta 2022/2023*. Tervise Arengu Instituut.
- Traumann, D. (2022). *Abiõpetajate roll ja vajalik ettevalmistus kaasava hariduse rakendamisel koolis töötavate HEV koordinaatorite arvates* [bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/83369>
- Virkus, S. (2016). *Intervjuu liigid*. https://www.tlu.ee/~sirvir/Intervjuu_vaatlus_ja_sisuanals/intervjuu_liigid.html
- Rose, R. (2020). *The use of teacher assistants and education support personnel in inclusive education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373692>
- Räis, M. L., Kallaste, E., & Sandre, S-L. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus*. Lõppraport. Eesti Rakendusüuringute Keskus CENTAR.
- Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. <https://samm.ut.ee/valimid>
- Õmblus, M. (2018). *Kaasava hariduse rakendamise probleemide reflektsoone õpetajate lehe kahe aastakäigu näitel* [lõputöö, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia]. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/60802>
- Woodhams, C.M. (2018). *Perspectives on the Role of Teacher Aides and the Implications for Inclusive Practice in Aotearoa Classrooms* [master's thesis, Massey University]. Massey Research Online. <http://hdl.handle.net/10179/15298>

Lisad
Lisa 1. Uurimuses osalenud abiõpetajate taustaandmed

Pseudonüüm	Pedagoogiline ettevalmistus	Tööstaaž	Pedagoogiliste koolituste läbimine	Sugu	Vanus*	Piirkond
Mai	Sotsiaalpedagoogika eriala omandamisel	9 kuud	kogemus puudub	naine	20	Tartu vald
Arnold	Klassiõpetaja eriala omandamisel	3 kuud	vastus puudub	naine	20	Jõhvi
Emma	Humanitaar- ja sotsiaalainete õpetamine põhikoolis õppekava bakalaureus	10 kuud	kogemus puudub	naine	23	Tartu vald
Anders	Sotsiaalpedagoogika eriala bakalaureus	1.5 aastat	erivajadustega seotud koolitus	mees	22	Tartu vald
Maris	Klassiõpetaja eriala bakalaureus	10 kuud	LAK-õppe koolitus	naine	*	Jõgeva
Emily	Humanitaar- ja sotsiaalainete õpetamine põhikoolis õppekava omandamisel	3 kuud	kogemus puudub	naine	20	Tartu vald
Kaisa	Lasteaiaõpetaja eriala bakalaureus	7 kuud	kaasava haridusega seotud koolitused	naine	*	Rakvere
Kertrud	Sotsiaalpedagoogika eriala omandamisel	4 kuud	kaasava haridusega seotud koolitus	naine	24	Väike- Maarja vald
Krista	Õigusteaduse magister	7 kuud	kaasava haridusega seotud koolitus	naine	*	Rakvere
Annika	Sotsiaaltöö eriala	2 aastat	erivajadustega seotud koolitus	naine	*	Tapa vald
Kadi	Haridusteaduste bakalaureus	2 aastat	keelekümbeluskoolitus	naine	35	Lääne-Virumaa

Märkus. * – Vanuse avaldamine oli vabatahtlik, mistõttu on tähistatud märgiga uuritavad, kelle vanus jäi teadmata.

Lisa 2. Pöördumiskiri

Tere!

Meie oleme Marleen Krill ja Marie-Helene Saaver, õpime Tartu Ülikoolis humanitaar- ja sotsiaalainete õpetamist põhikoolis. Alustasime sel sügisel kolmanda õppeaastaga ja otsustasime bakalaureusetöö kirjutada kaasava hariduse teemal. Täpsemalt keskendume abiõpetajate arusaamadele kaasavast haridusest, nende tegevustele ja ettepanekutele kaasava hariduse paremaks rakendamiseks.

Uurimustöö jaoks on meil tarvis läbi viia individuaalintervjuud abiõpetajatega, mille kestus on umbes tund aega. Intervjuu toimuks Teile sobival ajal, kas päriselus kohtudes või videosilla teel (Zoomi vahendusel). Andmeanalüüsiks on vajalik intervjuu salvestamine, kuid tagame kõigile osalistele anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse. Oleksime väga tänulikud, kui oleksite valmis meie uurimustöösse panustama.

Kui olete nõus intervjuus osalema, siis palume vastata samale meilile.

Parimate soovidega,

Marleen Krill ja Marie-Helene Saaver

Tartu Ülikool, humanitaar- ja sotsiaalainete õpetamine põhikoolis

Lisa 3. Intervjuu kava

Sissejuhatavad küsimused	Kui kaua olete koolis abiõpetajana töötanud? Milline on teie pedagoogiline ettevalmistus? Kas te olete läbinud mõnda pedagoogilist koolitust?
Uurimisküsimus 1 Missugused on abiõpetajate endi sõnul nende tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena?	Mida teie oma töös teete, et tagada igale lapsele kaasava hariduse tähenduslik rakendumine? <ul style="list-style-type: none"> • Teiepooldes igapäevategevused? • Kuidas suudaks teie klassis/oma koolis tagada õnnestunud kaasamist? Kuidas teie koolis kooli üleselt kaasava haridusega tegeletakse? <ul style="list-style-type: none"> • Missuguseid kokkuleppeid on koolis tehtud seoses kaasava haridusega (selle rakendamisega)? • Kuidas nende kokkulepeteni jõuti (mil viisil ühisele arusaamani jõuti) • Missuguseid tegevusi on kooli üleselt tehtud kaasava hariduse rakendamiseks? • Kes on kaasava hariduse rakendamisel tegevuste kavandamisel ja elluviimisel ning selle jälgimise eestvedavas rollis ja miks nii? • Missuguseid tegevusi kavandatakse ja viiakse läbi koostöös? Missugustes kooslustes ja miks just nii Kuidas/Kas kommunikeerite lapsevanematele klassikaaslase erivajaduse teemal? <ul style="list-style-type: none"> • Missugust infot vanemad vajavad? • Missugust saavad? Tooge palun näiteid õnnestunud kaasamistest ja olukordadest, kus kaasamine pole õnnestunud (kui on). Kuidas toetate ja suunate lapsi/selgitate lastele, kui klassis on erivajadustega laps?
Uurimisküsimus 2 Missugused on abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks?	Missugused on teie ootused erineva toevajadusega/ erivajadusega** laste õppematerjalidele ja õpivarale? <ul style="list-style-type: none"> • Milliseid täiendusi vajaksid? Missugune on teie kogemus kaasava hariduse teemal täienduskoolitustega? <ul style="list-style-type: none"> • Missugused on teie kaasava hariduse teemaliste täienduskoolitustega seotud ootused? Missugused on ootused õppekavamuudatusteks? (kui on) Missugused on teie ettepanekud kaasava hariduse tähenduslikuks rakendamiseks? (kooli, KOV-i, riigi tasandil) Kuidas suudetaks tagada õnnestunud kaasamine? Mis takistab kaasava hariduse rakendamist?* • Millised on teie jaoks kitsaskohad erivajadustega laste ja perede

<p>Uurimisküsimus 3*</p> <p>Kuidas mõtestavad abiõpetajad kaasavat haridust?</p>	<p>toetamisel?*</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuidas neid kitsaskohti parandada?* <p>Milliseid võimalusi näete haridusasutuste välise tugisüsteemi kitsaskohtade ületamiseks / lahendamiseks?*</p> <p>Milliseid võimalusi näete haridusasutuste sisese tugisüsteemi kitsaskohtade ületamiseks / lahendamiseks?*</p> <p>Kuidas teie hinnangul tagada paindlik täienduskoolitus kaasava hariduse valdkonnas?*</p> <p>Mis teie jaoks on kaasav haridus?</p> <p>Mida teie arvate kaasava hariduse rakendamisest koolis?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Miks kaasata ja keda kaasata või miks mitte? <p>Kuidas on teie hinnangul Eesti alushariduses ja üldhariduses rakendunud kaasav haridus?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mis või kes mõjutab kaasamist kõige enam? Palun täpsusta mõne näite põhjal kuidas? <p>Kuidas (teie kogemusele tuginedes) erivajadusega laps klassis mõjutab tööd ülejäänud klassiga?</p> <p>Missugune on olnud ja on vanemate suhtumine erivajadusega lapsega seonduvasse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erivajadusega laste vanemate ja teiste lapsevanemate suhtumine, kui klassis on erivajadusega laps? Tooge palun näiteid. <p>Mis soodustab teie hinnangul kaasava hariduse rakendamist?</p> <p>Kuivõrd toetab haridusasutuse väline tugisüsteem tuge vajavat õpilast?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Millised on teie jaoks kitsaskohad toetamisel? <p>Kuivõrd toetab haridusasutuse sisene tugisüsteem tuge vajavat õpilast?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Millised on teie jaoks kitsaskohad toetamisel? <p>Kuidas teie hinnangul/arvates ülikoolid toetavad kaasava hariduse rakendamist lasteaedades ja koolides?</p> <ul style="list-style-type: none"> • ained ja õppekavad <p>Mida/kui palju peaks teie hinnangul kaasavale haridusele mõeldes ära õpetama (ja ka selgeks saama) põhiõppes?</p> <p>Mis oskustest tunnete puudust õpetajana, et kaasamine oleks õnnestunud?</p> <p>Mida soovite veel kaasava hariduse teema kohta öelda?</p>
<p>Intervjuu lõpp</p>	<p>Mida soovite veel kaasava hariduse teema kohta öelda?</p>

Märkus. * – küsimused ei omanud selle töö kontekstis tähtsust ning tulemuste analüüsimisel neile ei keskendunud

Märkus. ** – kuna toevajaduse määratlus on seadusandluses alles aastast 2018 ja tuge vajavate õpilaste kohta kasutatakse praktikas jätkuvalt mõistet erivajadustega õpilased, siis kasutati intervjuul mõisteid sünonüümidena

Lisa 4. Kodeerimise ja kategoriseerimise näited

Kodeerimise näide

Andmeanalüüs uurimisküsimusele “Missugused on abiõpetajate endi sõnul nende tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena?” vastuse leidmiseks.

Transkriptsioon	Kood
V: No kui me oleme klassi juures õpilastega siis siis ma oleni neile nii palju toeks, kui ma saan, et nad saaksid teha klassiga koos neid asju, mida siis klassijuhataja nendega tunnis teha tahab. Aga muidu üldiselt, et võib-olla see, et ma oleni nende seda, lugemiskust siis nii-öelda parandanud, et, et nad saaksid iseseisvalt, näiteks klassiga koos teha neid asju, mis on vaja teha.	Õpilastele toeks olemine (nt et saaks teha klassiga koos asju) Lugemiskuse parandamine

Kaaskodeerimise näide

Kaaskodeerimine uurimisküsimusele “Missugused on abiõpetajate ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks?” vastuse leidmiseks.

Transkriptsioon	Kood
V: Ilmselt ongi see, et noh, pigem ma arvan, et asi on ikkagi siis juhtkonnas, et juhtkond peab jagama abiõpetajatega rohkem neid asju mida nemad siis teavad. Nende tuge vajavate õpilaste kohta.	<i>Marie-Helene loodud kood:</i> Infovahetus juhtkonna ja abiõpetaja vahel tuge vajava õpilase kohta <i>Marleeni loodud kood:</i> Toetav ja pädev juhtkond

Koodidest kategooriate loomine

Analüüs küsimusele *Missugused on abiõpetajate endi sõnul nende tegevused kaasava hariduse rakendamise toetajatena?* vastuse leidmiseks.

Koodid	Kategooriad
Õpilaste kõrval konkreetne suunamine tööülesannetele Kirjutamisoskuse parandamine Individuaaltunnid õpilasega Kokkulepete tegemine õpilastega	Klassisisesed tegevused õpilaste toetamiseks.
Osalemine kaasava haridusega/erivajaduse teemaga seonduval koolitusel Osavõtt kooliülestest kaasava haridusega seonduvatest tegevustest (nt ümarlauad) Aineõpetajate töö lihtsustamine (nt toe pakkumine, materjalide kohandamine/valimine) Teistelt õpetajatelt/ spetsialistidelt nõu küsimine	Abiõpetajana koolisiseses ja -välistes tegevustes osalemine.
Soovituste ja ülesannete andmine lapsevanemale Tagasiside andmine lapsevanemale õpilase arengust Lapsevanemale teada andmine kindlatest juhtumitest	Tegevused seoses lastevanematele toe pakkumisega.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Marleen Krill ja Marie-Helene Saaver,

1. Anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) meie loodud teose „Abiõpetajate tegevused kaasava hariduse rakendumise toetajatena ja ettepanekud kaasava hariduse paremaks rakendumiseks”, mille juhendaja on Liina Lepp, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autoritele.
4. Kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marleen Krill

Marie-Helene Saaver

16.05.2024